

LỄ HỘI CHÙA KEO Nét đẹp văn hóa dân gian

Năm 2012, chùa Keo, xã Duy Nhất (Vũ Thư) được công nhận di tích quốc gia đặc biệt. Đến năm 2017, lễ hội chùa Keo được xếp hạng di sản văn hóa phi vật thể quốc gia. Trong lễ hội mùa thu năm nay, chùa Keo vinh dự đón quyết định công nhận bảo vật quốc gia Hương án chùa Keo, một lần nữa góp phần khẳng định những giá trị riêng có của công trình kiến trúc cổ qua gần 400 năm lịch sử là biểu tượng văn hóa của mảnh đất Thái Bình và là điểm đến không thể bỏ lỡ của du lịch tâm linh vùng đồng bằng châu thổ sông Hồng.

Nghệ thuật kiến trúc độc đáo

Xưa và nay, hình ảnh gác chuông chùa Keo đã là biểu tượng cho văn hóa, du lịch Thái Bình. Với 3 tầng, 12 mái, gác chuông như một bông sen khổng lồ, bề thế và mang tính thẩm mỹ cao. Ngoài hình ảnh gác chuông đã trở thành biểu tượng, hệ thống tượng pháp, quần rối cạn và nhiều cổ vật quý hiếm đã tạo nên cho chùa Keo nét riêng có trong rất nhiều ngôi chùa thờ Phật danh tiếng tại Việt Nam. Du khách trong và ngoài nước khi về với miền quê lúa đều không thể bỏ lỡ cơ hội một lần đến với chùa Keo - ngôi chùa có kiến trúc cổ và quy mô hoành tráng nhất. Trải qua biến thiên của lịch sử, đến nay chùa Keo với 17 công trình, 128 gian, lưu giữ khá nguyên vẹn kiến trúc của người xưa.

Theo nhà nghiên cứu Bùi Duy Lan, nguyên Giám đốc Bảo tàng tỉnh, nếu tính tam quan ngoại là điểm đầu và gác chuông là điểm cuối thì hai điểm này nằm trên một đường thẳng. Đây cũng là trung điểm tạo nên sự đối xứng trong kiến trúc của chùa Keo. Nhìn tổng thể, chùa Keo được thiết kế theo kiểu "nội công ngoại quốc" và "tiền Phật hậu Thánh". Nhưng điểm độc đáo của chùa Keo là các tòa nhà được thiết kế theo mô hình hai chữ Công lồng trong chữ Quốc mà ít chùa có được. Nguyên tắc kiến trúc này tạo cho chùa Keo sự đăng đối, trang nghiêm và bề thế nhưng không khô cứng. Bước chân vào chùa, đi qua tam quan nội, du khách không thể bỏ lỡ bộ

Lễ rước tại lễ hội chùa Keo.

cánh cửa gian giữa tam quan nội khi đóng lại tạo thành một tác phẩm khắc gỗ độc đáo. Bức phù điêu khắc họa "Luồng long mẫu tử châu nguyệt" với những nét chạm hình rồng và đao mào tua tủa vút lên, không chỉ tiêu biểu cho phong cách mỹ thuật thời Lê Trung Hưng mà còn phần nào tái hiện lịch sử đất nước lúc bấy giờ. Bên cạnh đó, bằng sự sáng tạo tuyệt vời, những người thợ xây dựng chùa Keo mà không dùng tới một chiếc đinh nào bởi các công trình, chi tiết được liên kết với nhau bằng hệ thống mộng, kéo võ cùng chuẩn xác. Theo nhà nghiên cứu Bùi Duy Lan, cả công trình chùa Keo tạo thành trên 300 khối mỗi liên kết. Vì thế, mưa bão cũng

Hội thi tằm trấu cảnh phương tại lễ hội chùa Keo.

không liên lụy, bom đạn cũng không thể làm xê dịch. Ông Vũ Ngọc Trung, Trưởng ban Quản lý di tích chùa Keo chia sẻ: Những năm qua, công tác

trùng tu, tôn tạo được thực hiện nghiêm theo quy định của pháp luật và ưu tiên hàng đầu là gìn giữ yếu tố gốc của chùa Keo nên các công trình của chùa

Keo cho đến nay vẫn bảo tồn yếu tố gốc.

Chính bởi vậy, chùa Keo xưa và nay vẫn luôn là một danh thắng độc đáo, kỳ vĩ. Và lễ hội chùa Keo với tục thờ Thiên sư Không Lộ theo xuân thu nhị kỳ đã có sức cuốn hút mọi lứa tuổi, mọi tầng lớp nhân dân. Chẳng thế mà đến nay còn lưu truyền câu ca: Dù cho cha đánh mẹ treo/Em không bỏ hội chùa Keo hôm rằm.

Nghi lễ độc đáo, mang đậm sắc thái văn hóa dân gian

Lễ hội chùa Keo mùa xuân diễn ra vào ngày mùng 4 tháng Giêng hàng năm, ngoài các nghi thức lễ Phật, lễ Thánh còn bao gồm những cuộc đua tài gắn với sinh hoạt của cư dân nông nghiệp, nổi bật là thi bắt vịt, nấu cơm. Trò thi nấu cơm trong hội chùa Keo là hấp dẫn, sôi nổi nhất với sự tham gia hào hứng của cả làng để cầu mong một năm mới mùa thuận gió hòa, bình an tài lộc. Mỗi đội tham gia hội thi với 8 thành viên phối hợp nhịp nhàng trong từng công đoạn: Người chạy giải lấy nước, người kéo lửa, người nấu cơm. Sau thời gian đã định, mâm cơm của đội nào đáp ứng tốt nhất tiêu chí: Cơm chín, xôi rền, chè sánh, vệ sinh sạch sẽ thì mới được dâng lên lễ Thánh.

Nếu như lễ hội chùa Keo mùa xuân diễn ra trong ngày thì lễ hội chùa Keo mùa thu diễn ra từ ngày 10 - 15/9 âm lịch. Lễ thức trong các ngày hội tháng 9 vừa mang tính hội lễ nông nghiệp, thi tài vừa mang tính chất của hội lịch sử mà xâu chuỗi các hoạt động hội là một diễn xướng lịch sử về hành trạng của Quốc sư Dương Không Lộ, trong đó những sinh hoạt dân gian được đưa quyện vào nghi thức tôn giáo. Nổi bật ở phần lễ là nghi lễ rước kiệu Đức Thánh được tổ chức kỷ công, hoành tráng 3 năm 1 lần nhằm tái hiện cuộc kinh lý của Thiên sư Không Lộ lên kinh đô chữa bệnh cho vua Lý Thánh Tông và các sự lễ diễn tả lại cuộc đời của ngài. Trải qua bao thăng trầm, đến nay một số lễ thức trong lễ hội chùa Keo đã giản lược hơn song các nghi thức trong đám rước vẫn được giữ nguyên, điệu múa ếch võ và múa chài cạn độc đáo vẫn được duy trì nghiêm cẩn. Ngoài ra, trong lễ hội mùa thu còn diễn ra các trò chơi dân gian theo tục lệ cổ xưa phản ánh lối sống của dân cư nông nghiệp đồng bằng Bắc Bộ nói chung, Thái Bình nói riêng.

Trải qua gần 400 năm, chùa Keo, đặc biệt là những ngày lễ hội là điểm đến văn hóa tâm linh trên miền quê lúa Thái Bình. Với sự quan tâm của các cấp chính quyền, ngôi chùa cổ không chỉ có vai trò quan trọng trong đời sống văn hóa tinh thần mà đang góp phần phát triển kinh tế - xã hội của địa phương.

Để bảo tồn và phát triển di tích quốc gia đặc biệt chùa Keo, hàng năm, huyện Vũ Thư luôn quan tâm tới việc duy tu, sửa chữa, chỉnh trang khuôn viên, duy trì hoạt động thường xuyên và đặc biệt là công tác tổ chức lễ hội bảo đảm an toàn, theo đúng phong tục lễ nghi truyền thống. Tới đây, huyện Vũ Thư có chủ trương quy hoạch mở rộng chùa Keo, xây dựng các tuyến du lịch, xây dựng khu du lịch chùa Keo là khu du lịch tâm linh của huyện, của tỉnh. Năm nay, huyện Vũ Thư tổ chức lễ hội chùa Keo mùa thu gắn với lễ đón quyết định công nhận Hương án chùa Keo là bảo vật quốc gia, qua đó góp phần giới thiệu kiến trúc đặc sắc của chùa Keo, mảnh đất, con người Vũ Thư với du khách gần xa, quảng bá du lịch, thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội của địa phương.

Ông ĐẶNG HỒNG KỶ
Chủ tịch UBND huyện Vũ Thư

Là người dân làng Keo, đã hơn 20 năm trực tiếp gắn bó với lễ hội truyền thống của làng, cùng bà con nhân dân, tôi vô cùng xúc động và tự hào khi mỗi mùa lễ hội lại được đón tiếp rất đông du khách về với quê hương. Năm nay, lễ rước kiệu Đức Thánh tại lễ hội chùa Keo mùa thu có gần 500 người tham gia với gần 20 tổ, đội gồm các thành phần, qua đó góp phần tái hiện cuộc kinh lý của Thiên sư Không Lộ lên kinh đô chữa bệnh cho vua Lý Thánh Tông và các sự lễ diễn tả lại cuộc đời của ngài. Dù thành phần tham gia lễ rước mỗi năm lại có thay đổi nhưng người dân làng Keo cố gắng duy trì để đời nối đời gìn giữ phong tục truyền thống, bảo tồn nét đẹp văn hóa dân gian.

Ông NGUYỄN HỮU KHANG
Trưởng ban khánh tiết chùa Keo

Được thành lập từ năm 2002, Câu lạc bộ chèo An Phúc quy tụ những người đam mê với những làn điệu, trích đoạn chèo cổ và mong muốn bảo tồn nghệ thuật truyền thống của quê hương. Đã đi biểu diễn ở nhiều nơi, về với lễ hội chùa Keo mùa thu năm nay, các hội viên của Câu lạc bộ đều rất phấn khởi được góp lời ca tiếng hát cho chiếu chèo quê, phục vụ nhân dân địa phương và du khách thập phương về trải hội. Chúng tôi đã cố chuẩn bị kỹ lưỡng về trang phục, tập luyện những làn điệu, trích đoạn chèo để góp lời ca tiếng hát cùng các câu lạc bộ chèo trong toàn huyện. Mong rằng không gian chiếu chèo quê tại lễ hội chùa Keo mùa thu sẽ tạo nên hình ảnh đẹp, là dấu ấn đáng nhớ của bà con gần xa khi về với mùa lễ hội năm nay.

Bà PHẠM THỊ DUNG
Chủ tịch Câu lạc bộ chèo An Phúc, xã Song An (Vũ Thư)

TU ANH

MINH ĐỨC

Bảo vật quốc gia Hương án chùa Keo

Có dịp đến thăm chùa Keo - ngôi chùa cổ gần 400 năm tuổi, du khách sẽ được chiêm ngưỡng bảo vật quốc gia Hương án chùa Keo. Đây là bảo vật mang giá trị lịch sử, văn hóa, nghệ thuật, có hình thức độc đáo và là hiện vật gốc độc bản. Căn cứ phong cách nghệ thuật và đề tài trang trí, Hương án chùa Keo không chỉ là kiệt tác của nghệ thuật điêu khắc gỗ thời Lê Trung Hưng thế kỷ XVII mà còn là kiệt tác của nghệ thuật chạm khắc Việt Nam.

Hương án là đồ thờ cúng với chức năng đặt bát hương và bày đồ thờ. Hương án chùa Keo có chất liệu gỗ sơn son thếp vàng, dài 227cm, rộng 156cm, cao 153cm, hiện được đặt trang trọng tại tòa ống muống (phụ quốc) tiếp giáp với tòa hậu cung của khu thờ Đức Thánh Dương Không Lộ. Hương án hình hộp chữ nhật dạng chân quỳ, dạ cá, được kết cấu 3 phần chính: mặt, thân và chân.

Mặt Hương án là tấm gỗ liền khối, để trơn, được phủ một lớp sơn ta rồi đánh bóng nhằm bảo vệ bề mặt gỗ không bị trầy xước khi đặt lễ và bày đồ thờ lên trên. Đặc biệt, ở hai cạnh hồi được gắn thêm hai cánh gỗ có xu hướng mở rộng và vươn ra phía ngoài. Mặt ngoài mỗi cánh gỗ này, một nửa phía trên để trơn, nửa dưới được chạm khắc những cánh sen ngửa xếp

chống, đan xen nhau, trong lòng cánh sen có các hình vân xoắn cách điệu; mỗi bên cánh gỗ có 13 cánh sen, chống xếp nhau. Cách thể hiện này không chỉ phản ánh triết lý đối xứng truyền thống của người Việt mà còn thể hiện sự tuân thủ nghiêm cẩn để tái thiết kế của nghệ nhân điêu khắc gỗ. Thân Hương án là phần trung tâm, theo đó được chạm khắc khá tinh xảo và trau chuốt. Đối với chân Hương án, tổng thể tạo hình dễ dàng nhận thấy có sự kết hợp, tiếp nối uyển chuyển giữa các bộ phận với nhau, hoa văn mây lửa và nước bám theo chiều dọc của chân Hương án rồi lan vào bên trong, leo sang điểm ngang của dạ cá. Hoa văn được chạm khắc dày đặc đến mức ken chặt như không để hở một khoảng trống nào, qua đó phổ diễn tài năng điêu khắc, sự sáng tạo và tinh thẩm mỹ của nghệ nhân xưa.

Ông Đỗ Quốc Tuấn, Giám đốc Bảo tàng tỉnh cho biết, có 3 điều tạo nên hình thức độc đáo của Hương án chùa Keo, đó là kích thước lớn, hoa văn trang trí dày đặc và hệ thống bánh xe. Hương án chùa Keo được xem là lớn nhất trong các hương án sơn son thếp vàng hiện biết cho tới nay đang có mặt tại các di tích thờ tự và tôn giáo tín ngưỡng ở nước ta. Bên cạnh đó, trên Hương án chùa Keo, 1.032 họa tiết được chạm khắc bằng kỹ thuật điêu luyện (chạm bong, chạm kềm, chạm lộng, tạo khối nổi, khối chìm, trở thủng), qua những đường nét sắc sảo, trau chuốt, được bố cục chặt chẽ, vừa mang tính phòng khoáng vừa mang tính đăng đối, vừa thật vừa ảo tạo nên tầng tầng lớp lớp hoa văn, tồn lên từng chi tiết cùng với màu sắc của kỹ thuật sơn thếp, khiến cho Hương án sang trọng và tôn nghiêm nơi thờ tự.

Sự độc đáo của Hương án chùa Keo còn thể hiện ở hệ thống bánh xe, được lắp ở chân, tạo sự tiện dụng cho việc di chuyển, thay đổi vị trí. Điều này chứng tỏ đến thời Lê Trung Hưng, tạo nên một dấu ấn của nghệ thuật kiến trúc và chức năng của hương án luôn có sự thay đổi, không nhất thiết phải cố định trong bất cứ một không gian thờ tự nào. Dùng bánh xe đặt trên là khung gỗ, chuyển dịch hương án là một cách áp dụng khoa học công nghệ của thời đại này, đã thấy trên một số tượng gỗ có kích thước lớn, trọng lượng nặng với lực cơ học nâng lên, hạ xuống, không bước phải cố định, kể cả với tượng thánh, tượng thần. Đó là một sự thay đổi về quan niệm kỹ nghệ trong thờ tự của người Việt.

Hương án của người Việt đã có từ thời Lý - Trần và Lê sơ - Mạc nhưng tất cả đều được làm từ chất liệu đá và đất nung.

Hương án bằng gỗ sơn son thếp vàng dường như là sản phẩm chỉ bắt đầu có từ thời Lê Trung Hưng, tạo nên một dấu mốc cho bước chuyển từ chất liệu đất nung và đá sang chất liệu gỗ sơn son thếp vàng. So với giai đoạn trước, hương án từ chất liệu gỗ sơn son thếp vàng hoa văn trang trí dày đặc hơn, uyển chuyển hơn và màu sắc tỏa sáng hơn, lung linh hơn trong thâm nghiêm nơi thờ tự của ánh sáng đèn nến lúc tỏ lúc mờ. Bên cạnh đó, Hương

án chùa Keo với kích thước lớn, hần là đồ thờ tự có giá trị hoàng gia và được đặt trong một ngôi chùa với nhiều đồ thờ, nhiều thành tố kiến trúc mang tính cung đình, hẳn là quốc tự. Với những giá trị về lịch sử, văn hóa và nghệ thuật, Hương án chùa Keo chính là bảo vật của một ngôi chùa dưới thời đại nở rộ phong cách của tiền Phật - hậu Thánh, mang giá trị văn hóa dân tộc đặc sắc của đồng bằng Bắc Bộ.

Để bảo vệ và phát huy giá trị của Hương án chùa Keo, những năm qua, UBND huyện Vũ Thư đã phối hợp với các ngành chức năng xây dựng kế hoạch bảo vệ đặc biệt. Một mặt, đáp ứng các yêu cầu, điều kiện kỹ thuật bảo quản và trưng bày phục vụ nhu cầu tham quan, nghiên cứu, học tập, đồng thời gắn với bảo tồn và phát huy giá trị di tích quốc gia đặc biệt của Keo để đời đời con cháu luôn nhớ về nguồn cội và thêm biết ơn tiên tổ.

TRẦN HẰNG

Hoa văn chạm khắc công phu trên Hương án chùa Keo.